

Adalékok
 az Amerikai Egyesült Államok
 függetlenségi harcában hősi halált halt
Kováts Mihály huszárezredes
 élettörténetéhez

Írta: PÓKA-PIVNY ALADAR

Michael de Kowats

Pivány Jenő, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja 1926 és 1927. évi magyar és angol nyelvű publikációiból nagy feltűnést kelteve vált ismeretessé, hogy az Egyesült Államok szabadságharcában 1779. május 11-én Charlestown előtt „Michael de Kowats” huszárezredes, a gróf Pulaski-tenió parancsnoka hősi halált halt és így az amerikai nemzet vértanúja. Dr. Jánossy Dénes a bécsi levéltárakhoz küldött m. kir. kormány megbízott 1926. évi kutatásainak eredményeiből megtudtam még azt, hogy a porosz hadseregben szolgált egy „Johann Michael von Kowats” nevű magyar tiszt, aki ott 1761-ig huszárkapitány és eskadron-chef rangig emelkedett. 1932-ben írtam az az alapvető dolgozatomat, amely szerint Kovács Mihály Hexes meyeri katolikus nemes család tagja is előbb porosz katonai szolgálatban állt, majd bizonyos lengyel kapcsolatok segítségével az amerikai hadseregbe lépett s végül mint ezredes életét adta az amerikai szabadságért. 1933. december 11-én értesítést kaptam, hogy dr. Jánossy a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban az 1761–62. évekből a porosz katonai szolgálatban állott Kovács Mihályra vonatkozólag 3 okmányra bukkant. A M. Kir. Hadilevéltár levéltári osztályától 1943. május 5-én megtudtam azt, hogy Kovács Mihályra, a volt porosz huszártisztre vonatkozóan, a budai Főhadparancsnokság iratai közt, az 1761–80. évekből, sok adat van.

Az így gyűjtött anyag igazolta, hogy 1932. évi dolgozatom nagyjában megfelel a történelmi valóságnak s ezért kutatásokat végeztem a berlin-dahlemer Preussisches Geheimes Staatsarchivban is, ahonnan 1932 óta egyébként már több becses adatot kaptam.

Kováts Mihály változatos életpályájának és mártírjűmának rövidre fogott, de elég szabatos és plasztikus képét sikerül eképp az alábbiakban megrajzolnom. Kultuszának ápolása különösen Csonka-Magyarország, de nem kisebb mértékben az amerikai magyarság szempontjából is politikai jelentőségű. E részben elsősorban illetékes a New York-i „Kováts ezredes társaság” amely 1-2 éve alakult meg.

*
 Később
 korrigálta
 K.
 Karcag -
 11/12. évi
 kiadott
 ref. Károlyi ábr.

Kováts Mihály szinte megelőzte korát s benne csodálatos kezdeményező erő, vállalkozó szellem és gyors elhatározás — a modern amerikaiak legjellemzőbb tulajdonságai — testesültek meg. Készség kívül éles eszü, rettenthetetlen bátorságú, keménykötésű és alarendeltjeit jól fegyelmezni és magával ragadni tudó katona, akinek mindazonáltal helyén van a szive s lovagias gondolkozása még az ellenséges földön is érvényesül: a védtelent oltalmazza. Minden tettében bátor nagyvonalúság jelentkezik. Kiváló képességeit, kitűnő kvalitásait mindenütt méltányolják. Feljebbvalóinak kiváló szottja volt. A legteltesebb elismeréssel az ellenség adózott neki. Mikor hadifogságba jutott, az osztrák Udvari Hadi Tanács, mikor pedig hősi halált halt, az angolok adták meg neki a legnagyobb elégtételt, amit katona egyáltalán kaphat. Okmányain olyan nevek kézírásai ragyognak, mint Mária Terézia, Nagy Frigyes, Washington. Életpályája tüneményes. Keleten bukkan fel, mint valami üstökös, kora összes legnagyobb mozgalmában részt vesz, egyre emelkedik, és mindinkább nyugatra tér, felszökken az amerikai nemzet égboltozatára és úgy tűnik el, szinte nyomtalanul, hogy csak 150 év múltán jelenjék meg, még tündöklobb fényben.

Mária Terézia katonája

Kováts Mihály nemes családból származik, mert hisz a XVIII. században, köztudomás szerint csak nemes ember lehetett tiszt. De ő magát Németországban „von Kováts”-nak, Amerikában pedig „de Kowats”-nak írta, ami annak bizonyítéka, hogy nemes származását kifejezésre akarta juttatni. Születésének pontos helyét és időpontját az eddig felszínre került okmányok nem adják meg. A Pr. Geh. St. Archiv okiratai közül 30 adat szerint 1724. augusztusában született. Először mint Mária Terézia katonája bukkan fel. A bécsi Udvari Hadi Tanács ugyanis, Kováts Mihálynak osztrák hadifogságba történt jutása és kihallgatása után, 1761. október 2-án rendeletet intézett a budai Főhadparancsnoksághoz Kováts Mihályra vonatkozó megbízható adatok szerzésére, mert korábban a jász-kun huszárezredben mint kornétás szolgált az ezred 1746. évi feloszlatásáig. Ezek szerint hősünk Mária Terézia királynő zászlai alatt részt vett a sziléziai háborúkban, mert hisz a két hadjárat 1740—45-ig tartott s ezek történetéből tudjuk azt, hogy azokban a magyar huszárság milyen nagy szerepet vitt és milyen-mély benyomást tett Nagy Frigyesre.

Kováts Mihály élénk vérmérsékletére, vállalkozó szellemére és kalandvágyó hajlamaira a sziléziai háborúk kétségtelenül mély benyomást tettek. A vitézi életet nagyon megkedvelte és miután arról is tudomást szerzett, hogy Poroszország gyűjti az arra való embereket, nem kétséges, hogy valahogy így érlelődhetett meg benne a gondolat, hogy kardját felajánlja Poroszországnak.

A porosz hadseregben

Nincs pontos adatunk arról, hogy hősünk mikor lépett a porosz hadsereg kötelékébe. A bécsi Staatsarchiv okmányai szerint Kováts Mihály azt vallotta, hogy 1746 óta állt porosz szolgálatban és 6 évig volt legénységi sorban. Ez adatokat a Pr. Geh. St. Archiv okmányai is megerősítik. Kétségtelen tény ugyanis, hogy Nagy Frigyes 1752. szeptember 23-i ranggal, 1752. november 10-én küldte meg a kornétási kinevezési okmányokat: „Vor die beyden Unter Officiers, v. Kovats und v. Franckenberg”. Biztos jövő előmenetel érdekében tehát a volt magyar huszártiszt nem sajnálta egy darabig letenni a tisztjé porte-épé-t.

Az 1. számú porosz huszárezred némes Székely Mihály őbester ezredparancsnoktól 1756. július 24-én aláírt „Quartier-Lieste” szerint Alsó-Sziléziában feküdt s onnan vonult a 7 éves háborúba, amely ez év szeptemberében tört ki.

Egy 1806. évi katonai almanach a legplasztikusabb képet adja az ezred teljesítményeiről a 7 éves háborúban. E szerint:

„1756-ban a Loweritz utközetben volt 8 eskadron, 1757-ben a prágai csatában 3, Kollinnál 5 eskadron, Rossbachnál azonban az egész ezred. Ez utóbbi ütközetben 4 ágyút hódított és az ellenséget egész Erfurt mögé időzötte. A leutheni ütközetben 5 eskadron volt. 1759-ben az ezred részt vett a Franken elleni hadjáratban, melynek során csaknem naponta szerencsés kimenetelű csapásokat osztogatott; ezután ott volt a kunersdorfi ütközetben. 1760-ban kitűnő szolgálatokat tett az ezred a streitai csatában, ahol az ellenség egy dragoonos- és huszárezredét teljesen tönkre verte, a maradványait pedig foglyul ejtette. Ezután Dresden előtt is ott volt, majd a torquai ütközetben aratott sok dicsőséget. 1761-ben részt vett a Saalfeld melletti csatában s a 7 éves háborút 1762-ben a freibergi ütközetrel fejezte be.”

További kutatás feladata lesz tüzetesen megállapítani, hogy melyik eskadronba tartozott, és a felsorolt fegyvertények közül melyekben vett részt Kováts Mihály, akit Nagy Frigyes 1757. február 5-i ranggal „Second-Liutenant”-tá nevezett ki.

1764-ben, mint alább látni fogjuk, Kováts össztűzközésbe került egy Széchenyi- huszárezredbeli alezredessel. Ebből következtethető, hogy ott volt Pegau bevételénél is. Ez 1757. szeptember 7-én volt s a maga jelentéktelenségéből azért emelkedett ki, mert Nagy Frigyes a megerősített városkának lovassággal történt bevételét 1770-ben megjelent „Grundsätzen der Lagerkunst und Taktik” c. művében mint iskolapéldát részletesen leírja. A falak mögött mindösszesen 200 Széchenyi-huszár volt, akik közül 3 tisztet és 103 legényt foglyul ejtettek.

1757. szeptember 17-én volt a góthai csata. Itt Hildburghausen és Soubise hercegek vezénylete alatt mintegy 9–10.000 főnyi (dél-német és francia csapattal szemben 3 lovasezred, köztük az 1-es huszárak álltak (kb. 1900 fegyver) élükön v. Seydlitz tábornokkal. Vissza is vonultak. Azonban egy, az ellenséghez átcsempesztett katonával azt a rémhírt terjesztették el, hogy Nagy Frigyes közeledik s ennek megfelelően élénk harci tevékenységet kezdtek. Az udvar és a hivatalos tábornokok épp estebédhez készültek, amikor a rémhír a palotába jutott és szétugrasztotta a társaságot úgy, hogy csapataikkal vissza kellett vonulniuk. A többi az 1-es huszárak végeztek el. „Este hat óraker — olvasható a gothai udvarmesterei hivatali ellátási könyvében — 30–24 terítékes asztalt díszítettünk Seydlitz tábornok úr és a többi tiszt úr huszárak épp úgy, mint dragonyosok részére az étteremben.”

A gothai huszárkalandot azért adtam elő, mert az 1. sz. huszárezred 1783.-ban megjelent történetében a következőket olvassuk:

„Ő Főlsége az ezred magatartásával ez alkalomkor teljesen meg volt elégedve és az összes törzstiszteknek a Pour le mérite rendet Adományozta. (Ez alkalommal... Kowatsch... súlyosan megsebesült.)”

1758. március 26-ával Székely Mikály ezredest Nagy Frigyes tábornokká nevezte ki. Utána Friedr. With. Gottfr. Arnd von Kleist őrnagy (a következő esztendőben alezredes és egy év múlva ezredes) lett a porosz 1-es huszárak parancsnoka, aki addig az egyik zászlóalját vezényelte.

Schnackenburg őrnagy azt írja Kleistről, hogy népszerűségben vetélytársa volt Seydlitznek. Lange szerint rettegett neve és ragyogó sikerei voltak. A hálas utókor megfelelően méltányolta is katonai érdemeit, mert Nagy Frigyesnek Berlinben, az Unter den Linden-en álló hatalmas lovaszobrán (Rauch: 1840–51) előkelő hely jutott Kleistnek is.

A magyar fajtának veleszületett képessége

1759. július 15-én Kleist ezredes Gornich-ből a következőket írja Nagy Frigyesnek:

... mintegy 80 lóból álló eskadront alakítottam... az ellenség költségen lóval és egyenruhával felszerelve... és ellentállóképessé. Ezredemtől Kowatsch hadnagynak adtam át az eskadron parancsnokságot és néhány jó altisztet... adtam melléje... Ezek az emberek eddig még igen jól tartják magukat, néhány kemény próbáról is tanúságot tettek már. Ugy gondolom, hogy ez újonnan toborzott és felállított huszárcsapatot merész vállalkozásoknál alkalmazhatom, itt-ott elkülönítem, hogy az ellenséget kissé másfelé te-

reljem, amilyen portyázásra a magyar fajtának veleszületett képessége van."

Ezt a szabadcsapatot Kleist 1759. december 19-én Bertschdorf-ból ugyancsak a királyhoz intézett levelében „Kovatsches Corps”-nak nevezi, amely egyébként a poroszokra gyászos kimenetelű 1759. augusztus 12-i kunersdorfi ütközetben, de valószínűleg még az ezt megelőző markersdorfi csatában (augusztus 2.) ment át a tűzkeresztségen.

1759. november közepén Kleist ezredes huszáraival, dragoñosokkal és a Collignon—Courbière-féle szabadcsapattal, a sebastiansbergi szoroson át, Csehországba csapott. Kováts Mihály ebben a vállalkozásban is részt vett, mert ekkor történt az oszegei ősi cisztercita kolostor kirabolatása s van adatunk, hogy annál jelen volt. Az 1783-ban kiadott ezredtörténet szerint a rendházat a Courbière-féle szabadcsapat azért fosztotta ki, mert a kivetett sarcot nem akarta megfizetni. Ugyanezt mondja Schnackenburk őrnagy is. Kováts Mihálynak osztrák hadifogsága utazását követő és a cs. kir. Allamtanáctól lefolytatott eljárás során ugyanis vizsgálat tárgyát képezte az oszegei rendház kirabolatása is. Ez a vizsgálat azonban Kováts Mihályra nézve kedvezően végződött, mert

....az oszegei praelatus attestatumában érintve van, hogy Kovacz az ottani fogsogatásnál nem volt jelen, egyébként is, inkább barát-, mint ellenségként viselkedett..."

„Adja Kováts kapitány kezére”

Az 1. sz. huszárezred és szabad alakulatai (ekkor már Freidragoner is voltak), egyéb csapatokkal együtt, Nagy Frigyes hadseregébe voltak beosztva és v. Hülsen General-Lieutenant parancsnoksága alatt állottak, aki 1760. január 1-én Frauensteinből javaslatot tesz a királynak a különböző csapattesteknek a szándékolt haditervezés értelmében leendő felállítására és előterjesztésében Prinz Moritz v. Anhalt gyalogezredét Reithenau-ba gondolja elhelyezni és melléje jönné:

„Rittmeister v. Kovats mit der Frey Esquadron Hussaren, welche patrulliren gegen Herrnsdorf und gegen Altenburg.”

Nagyon becses adat domborodik ki Hülsen tábornoknak 1760. január 5-én Frauensteinből ugyancsak Nagy Frigyeshez intézett jelentéséből és javaslatából, ahonnan idézem a következőket:

„A Gersdorf-féle szabad-huszároknál nincsenek tiszték, mert betegek és távol vannak. Mivel pedig ezek az emberek kihágásokat követnek el, ennél fogva meghagytam Kleist ezredesnek, hogy vegye saját parancsnoksága alá és adja Kovats kapitány kezére őket, hogy rendbe szedessenek.”

Be is igazolta Kováts Mihály, hogy a beléje helyezett bizalomnak megfelel, mert 1760. január 7-én Frauensteinből Hülsen tábornok a következőket jelenti a királynak:

„Kováts kapitány Einsiedelben 12 eleséséges huszárt és 18 lovat fogott el, amint ezt mellékelt riportjából Királyi Felseged egybekkel látni méltóztatik.”

Ez a jelentés Kleist ezredeshez volt intézve s befejező sorait Kováts Mihály aláírásával bemutatjuk. Az aláírásból kitűnik az, hogy Kováts nevét Németországban is magyar helyesírással (ékezetes á és ts betűk) írta.

Kováts úgy látszik meg is felelt azoknak a várakozásoknak, amelyeket az ilyen önálló különítmény parancsnokával szemben támasztanak, mert rövid idő múltán újabb megbízatás várt rá.

1760. január 26-án Kleist ezredes ugyanis a következőket írja Hilgers Vorwerckből Nagy Frigyesnek:

„Amennyiben Királyi Felseged a legfelsőbb szolgálat valódi hasznára vonatkozó legalázatosabb javaslatomra a könnyű dragoныosokat illetően reflektálna, úgy . . . legalázatosabban azt óhajtanám kérdezni, vajon szabad-e Kováts kapitányt a Nordhausen, Heiligenstadt, Mühlhausen és Eisfeld territoriumba kiküldeni oly célból, hogy ehhez anyagi segélyforrásokat hozzon.”

1759-ben a dél-német csapatok benyomultak Halberstadt tartományba, a Hohensteini grófságba, Quedlinburgba, Halleba, stb: és sarcolni kezdtek. Mivel a lakosság a kirótt összegeket nem tudta lefizetni, a csapatok több hivatalnokot, papot fogtak össze, akiket később Prágába hurcoltak és itt tuszokként, kemény rabságban tartottak. Ezért 1760. február 1-én Freibergből Nagy Frigyes kéziratot intézett Kleist ezredeshez, amelyben ezeket a sérelmeket felsorolva, meghagyja Kleistnak, hogy a Duderstadtban és Eichsfeld vidékén működő Kováts kapitány, egyéb megbízatásának teljesítése közben, visszatörlessképpen, kétszer annyi, kb. 20 előkelő polgári hivatalnokot, tekintélyes papot és efélet tartóztatson le és szállítson váróságára Magdeburába, ahonnan csak akkor engedjék őket ismét el, ha a jogtalanul Prágában sínylődők szabadon bocsátását, az így elfogottak hozzátartozói a bécsi udvarnál kieszközlik. A legfelsőbb kéziratban Kováts neve nem kevesebb, mint három ízben fordul elő. A királyi parancsot természetesen legott végrehajtották. Az 1783. évben kiadott ezredtörténetben ugyanis a következőket olvassuk:

„Kováts wurde mit einem Kommando in das Eisfeldische geschickt.”

A Kowats'sches Corps

1760. április 1-re megérkeztek az 1. sz. huszárezredhez a királyi kéziratok, amelyekkel Nagy Frigyes az eddig „Kowats'sches Corps” néven ismert lovasscsapatból egyrészt megszervezte a Kleist-féle szabad huszárezred első két eskadronját, másrészt ezekhez az eskadronokhoz tiszteket nevezett ki. E szerint 1760. március 27-i ranggal a 2. eskadronnál Kováts Mihály Rittmeister és Eskadronchef lett s a következő beosztott tiszteket kapta: Doelcke János György hadnagyot, báró Révay Sándor másodhadnagyot és báró Lützwow János Lajos kornétást.

Az így megszervezett „Kleist'sche Frei-Husaren” természetesen önálló csapatossá alakult, amely külön egyenruhát kapott. Az új uniformis az elképzelhető legrészebb és legstilszerűbb kuruc huszáregyenruha volt.

1760. június 28-án Hilgers Yorwerckből Kleist ezredes bizonyos áthelyezésekről tesz javaslatot a királynak s ezek során a következőket írja:

...azután Kowats kapitányt mindjárt Heiligenstadt, Nordhausen, Mülhausenbe vezényelhetném, különben aggodom, hogy a Langensaltz körüli jelenlegi hadisarcolások következtében az ellenség arra a vidékre vonatik és ekkor az én rajtaütésem többé nem sikerülhet.”

Amiből arra lehet következtetni, hogy 1. Kleist ezredes a királyt korábban beavatta valamely vállalkozásába, amelyet Langensaltz környékén akar végrehajtani, és 2. aggodik ennek sikere felett, mert veszélyeztetve látja a sarcok szedésének azon módja által, ami ott folyik s amely alkalmas arra, hogy a nép felszabadítása érdekében az ellenséget oda vonzza s ezért 3. Kováts Mihály szeretné Heiligenstadt, Nordhausen és Mülhausen (vagyis Langensaltz) környékére küldeni (aki, mint láttuk, Eisfeld vidékén működik.) Nem kétséges tehát, hogy Kleist előtt Kováts Mihály mint körültekintő, tapasztalt katona volt ismeretes, aki kényszerű feladatát emberséges módon, tehát úgy hajtja végre, hogy a lakosság nem bűszül fel s vérlázító cselekedetekkel az ellenséget nem csalja oda.

Ezidőtájt hősünk beteg. A Kleist-féle szabad huszárok tisztikaráról Reichenauban 1760. november 30-án felvett ranglista szerint ugyanis „den 23. Augst. 1760. krank in Magdeburg gelieben”. Ez a város Nordhausentől észak-északkeletre esik. Tekintettel arra, hogy legutolsó adatunk szerint Kleist ezredes épp azt javasolta a királynak, hogy őt Heiligenstadt-Mülhausen-Nordhausen-be vezényelhesse a hadisarcok beszedésére, ezt kell hinnünk, hogy itt be-

tegedett meg s került a közeli Magdeburgba. Betegségéről nincs adatunk. Lehet, hogy összefüggésben van a nem katonának való mesterséggel. Kovátsnak parancs értelmében saját csapattestéhez kellett volna bevonulnia. Egy okmányból (Kleist jelentése a királyhoz: Loswig, 1760. november 5.) minden esetre látjuk, hogy ez nem történt meg Nagy Frigyes egy más értelmű és Hülsen tábornokhoz intézett parancsa folytán, akivel — úgy látszik — együtt volt szándéka csapattestéhez eljutni.

Hősünk feltehetőleg elkedvetlenedett. Beteg. Két parancsot talál, amelyek közt válogat. Vizsgálva adatainkat, arra a következtetésre jutunk, hogy az izig-vérig katonának nem fetszik, hogy feljebbvalói parancsára immár közel egy éve sarcol, adót hajt be és egydejük tuszokat is kell szednie. Azt hitte, hogy ez a vezénylés csak átmeneti jellegű, mert Kováts Mihály eleinte derekasan megfelelt küldetésének. Jelentései nyomán ugyanis Nagy Frigyes Freibergből 1760. március 9-i rendeletével azt hagyja meg a Generalfeldkriegsdirektorium főnöke: Zinnow titkos pénzügyi tanácsosnak, hogy

„a Kleist-féle huszárezredbeli Kowatz kapitánytól még 50 ezer Rth-t, amelyet mint hadi adót külön behajtott, az ottani Ober-Krieges-Casse-ba szedjen be és egyúttal bevételként számoljon el.”

Zinnow Wittenbergből 1760. április 5-én jelenti a királynak, hogy az 50.000 Rth.-t felvette ugyan a bevételek közé, de az összeg nem folyt be. Nagy Frigyes erre 1760. április 7-én Freibergből, több hasonló ügygel kapcsolatban, dorgáló hangon válaszol. A bennünket érdeklő rész így szól:

„...tehát Önök... az 50 ezer Rth. összeget, amelyet Kowatz huszárkapitánytól kellett volna beszedni, kétszeresen helyezték bevételbe...”

Kiderült tudniillik, hogy Kováts a szóban forgó összeget Kleist ezredes parancsára az ő kezeihez fizette ki a szabad huszárok és Frei-Dagoner kötségeire. E tárgyban Nagy Frigyes és a Generalfeldkriegsdirektorium közt több iratváltás folyik s végül is az ügy akkor jut nyugvópontra, amikor a király 1760. december 13-án azt hagyja meg Leibziggől Cautius kamarai igazgatónak, az új főnöknek, hogy az 50 ezer Rth.-t helyezték kiadásba, mert az összeggel Kleist ezredes, aki azt csapatai felszerelésére fordította, már elszámolt. Így is történt. A Generalfeldkriegsdirektorium 1760. december 21-én Nagy Frigyes részére készített jelentésében az 50.000 Rth.-t már kiadásba helyezte. Még 4 drb. további, lényegében véve azonos szövegű, csak éppen különböző időből eredő okmányt találunk, amelyek a fentebb említett összeg további kezelésével kapcsolatosak s amelvekkel az ügy végleges lebonyolítást nyert. Az utolsó Leibziggben, 1762. január 31-én kelt.

Kováts Mihály kilép a porosz hadseregből

Ezek a részletkérdések Kováts Mihályt azonban már segen nem érdekelték, mert időközben a porosz hadseregről megvált. Kleist ezredes Flockendorfból 1761. július 1-én La Motte tükös tanácsoshoz, Nagy Frigyes katonai kabinetirodájának főnökéhez intézett leveléből ugyanis azt látjuk, hogy a király az 1. huszárezredből v. Laus hadnagyot 1761. március 13-ával kapitánnyá nevezte ki és neki a szabad huszások zászlóaljánál parancsnok helyét maradt Kovatzsch eskadront adta, mert ez a hely kékv. ült meg. 1761. június 28-ával Kováts Mihályt valóban fölölték a porosz hadsereg létszámából.

Vajon miért szánta el magát Kováts Mihály huszárkapitány és eskadronparancsnok 1761. március 12-én arra, hogy letesse Nagy Frigyes porte-épéjét? Okmányos adat benn csak feltevésekre építhetünk. Vizsgálódásaink kizárólagosokra és ténvekre támaszkodhatnak, amelyeket eddig kutatásunk szolgáltatott. Ezekből végeredményben az szűrhető le, hogy elégedetlen volt sorsával. Feljebbvalói parancsára már több mint egy éve sarcolta a népet, tuszkokat szedett, stb. Nyilván itt jutott el annak felismeréséhez, hogy ő voltaképpen nem adózkodónak, persequornak, hanem katonának szegődött el. Ha tehát nem katonai szolgálata osztják be, úgy reá, mint katonára szükség nincs, más meg nem akart lenni. Aligha tévedünk tehát, ha arra gondolunk, hogy amikor Kováts Mihály elmélgedései során ideig jutott, körülbelül kialakult benne a vélemény, hogy le kell vonnia a következményeket. Ahhoz természetesen sokkal egyenesebb és lovasabb gondolkodású volt, hogysen az ellenség valamelyikéhez (volt belőle 4 is!) pártolon s így merülhetett fel benne a gondolat, hogy a lengyeleknek fogja kardját felajánlani.

Az amúgy is pártoskodó hajlamú lengyel népet a hét éves háború eseményei két egymással életre-halálra szemben álló csoportra osztották. A két tábor épp akkoriban kezdett kialakulni és egymás ellen fegyveresen szervezkedni. Ez időben tehát Lengyelországban a politikai zűrzavar és pártoskodás a tetőpontján volt, ahol a váltakozó szellemű, fegyverforgató, virtuos embernek nagy volt a kelete. Házhatták a lengyelek felé családi kötelékek is (felesége — mint alább látni fogjuk — a Sáros-megyei Szinnyéről, tehát a lengyel határról való) és nem kevésbé azok az állandó vonzerők, amelyek a két nemzet tagjaiban egy ezredéven át működtek (egymás ellen soha hadat nem viseltek, de egymást sokszor segítették).

Egyelőre még homály burkolja azt, hogy Kováts Mihály merre járt azóta, amióta elhagyta a porosz csapatokat. Az első hiteles adatot a M. Kir. Hadilevéltár szolgáltatja. A bécsi Cs. Kir. Udvar. Hadi Tanács ugyanis 1761. május 21-i rendeletében közli a budai

Főhadparancsnoksággal, — hogy Kováts Mihály az ismert porosz „Partheigänger”-t (szabadcsapat vezért) Késmárkon elfogták. Ebben az egyetlen „ismert” szóban jut kifejezésre az osztrák hadvezetéség elismerése a volt ellenséges katonára iránt, akinek azonban ennél nagyobb kitüntetést nem is adhat.

Mária Terézia elfogatja

Amint tudjuk, Késmárk abban a völgyben van, mely a Poprád vizét szállítja Lengyelország felé, ahová innen régi jó út vezet. Valószínű tehát az, hogy hősünk szintén oda törekedett, amikor elfogták. Kováts Mihály azonban vallomása szerint is Lengyelországba igyekezett, mert a Cs. Kir. Államtanács feljegyzései szerint

...dem Inquisito (hat) die Gelegenheit nicht erlangt, da in Warschau, woselbst er sein weiters fort kommen in Berathung gezogen, ein kais. königl. Minister anwesend war.

Elfogatása után Kováts Mihályt irataival, málhájával és szolgálójával együtt előbb Pozsonyba, majd „in aller Stille” Bécsbe szállították.

Meg kell állapítanunk, hogy a Cs. Kir. Államtanács Kováts Mihály ügyével végtelen gondossággal és csodálatos lelkiismeretességgel foglalkozott a közjog, a hadijog és a nemzetközi jog összes figyelembe vehető szempontjainak mérlegelése mellett s ügyében nem kevesebb, mint 5 legfelsőbb döntés keletkezett. Már a 7 személyes tanács is különös gondnal volt összeállítva, amely az ügyet tárgyalta; tagjai voltak József főherceg, herceg Kaunitz Vencel kancellár, gróf Daun, Lipót tábornagy, stb.

A Cs. Kir. Államtanács 3 drb. „Circulandum currens”-re esetről-esetre a tanács tagjainak írásban előadott és sajátkezűleg aláírt véleményét tartalmazza. A tanács legtöbb tagja mélyrehatóan boncolgatta és tételen-tételre vizsgálta az ügyet. A véleményekből teljes szabadsággal formálhatók meg a következők:

Kováts Mihály eredetileg Mária Terézia királynő jász-kun huszárezredében volt kornetás s az ezred 1746. évi feloszlása után, olyan időben lépett a porosz hadseregbe, amikor Ausztria és Poroszország nem hadsózott egymással. A poroszoknál 6 évig volt legénységi sorban. Katona volt, parancsra cselekedett és kötelességet teljesített. Az oszei kolostor kirabolatása nem róható terhére, felség- vagy hazárulással sem vádolható. Már korábban ki akart lépni a porosz hadseregből és rövid elfogatása előtt általános amnesztia-rendelet jelent meg mindazokra vonatkozólag, akik ellenséges szolgálásban állanak s így e rendelet hatálya rá is kiterjed. A cs. kir. örökös tartományokon keresztül utazott, kilétét és rangját sohasem

hallgatta el, biztosra vette, hogy ártatlan és baja nem történhetik. Lengyelországba igyekezett. Az Államtanács foglalkozott Kováts Mihály lipcsei követelésével is.

Az Udvari Hadi Tanács haditörvényszék ele akarta őt állítani, ami egyenértékű lett volna a halálos ítélettel és az Államtanácsnak afelett kellett döntenie, hogy hozzájárul-e a javaslathoz.

Kaunitz herceg kancellár véleményéből idézem a következőket: „Mivel tehát nem deserteur, az ellenséges szolgálatból pedig el van bocsájtva és így kizárólag mint alattvaló és az avocatoriák áthágója jöhet figyelembe, nem látom, hogy ex quo capite tartoznék az ügy a katonai jurisdictio alá... tehát az a véleményem, hogy az eset nem tartozik az Udvari Kancellária agendái közé, hanem az Obriste Justiz-Stelle ügykörébe vág...”

Végül József főherceg így nyilatkozott:

„En a gróf Blümegeu és Kaunitz részéről helyesen felsorakoztatott okok miatt egyetértünk azzal, hogy közöltessék az eset az Obriste Justiz-Stellevel és az Udvari Kancelláriával.”

Igy is történt. Mária Terézia királynő hozzájárulásával ezután az ügyet véleményezés végett áttették a Legfelső Igazságügyi Hatósághoz, melynek 1762. május 15-éről keltezett hozzászólása alapján a királynő végső döntésének leglényegesebb része így szól:

„Kovaczozt el kell bocsájtani és sekvestrált vagyonát vissza kell adni, mindazáltal emellett értésére kell adni, hogy jövő tartózkodási helyét jelölje meg...”

Mária Terézia huszárörnaggyá nevezi ki

1762. július 9-én az Udvari Hadi Tanács már értesítette a budai Főparancsnokságot a királynő döntéséről azzal, hogy Kováts Mihály a jövőben Szinnyán vagy pedig Gyöngyösön fog lakni.

Nagyon érdekes a Hofkriegsrathnak, 1763. február 12-én a pozsonyi General Commando-hoz intézett rendelete, amely szerint Mária Terézia Kováts Mihálynak az „Obristwachtmeister” (huszárörnaggy) rangot és évi 500 ft. kegydíjat adományozott. Egy későbbi adat szerint őt a Török-huszárezredhez osztották be.

1764-ben Kováts Eperjesen lakott és ekkor került összeütkezésbe a Széchenyi-huszárezredbeli Gombos alezreddessel. Hogy kétjük közt ez az első találkozás vagy a viszontlátás volt-e, most már nehéz eldönteni. Kétségtelen, hogy az Udvari Hadi Tanács utasította a Főparancsnokságot, hogy az alezredest büntesse meg s ezen kívül Sziléziában állomásozó ezredéhez vonulassa be. Mi azonban, akik Pégau 1757. szeptember 7-iki bevételének történetét és a 2. század Széchenyi-huszár esetét ismerjük, aligha tévedünk,

ha azt hisszük, hogy ennek emlékeit idézgethették, miközben — mondjuk a fehér asztalnál — győző és legyőzött, örnagy és alezredes fatális helyzetbe kerülhettek.

1766. január 10-én Engelhard altábornagy, kassai parancsnok azt jelenti, hogy Kováts Mihály 1765. december 24-én Egerbe ment, hogy a felesége ellen folyó egyházi perét sürgesse és befejezéshez juttassa, közölvén, hogy aztán Bécsbe kíván menni s e célra 3 havi szabadságot kér, hogy Svédországba tovább utazhassék. Be is mutatta hiteles másolatban a Rieder Chur-Sächsisch Finanz- und Kammer-Rath-tól származó okiratot lipcsei követeléséről.

1766. február 1-én báró Perlenyis tábornok, budai várparancsnok jelenti, hogy Kováts Mihály Budára érkezett és a jövőben ott kíván lakni, mert katonái törzsorvosi bizonyítvány értelmében a budai fürdők használatát javalták neki. Egy mellékleten az is le volt írva, hogy milyen baleset érte. A pozsonyi Főparancsnokság végül is 1766. március 10-én megengedte, hogy Kováts Mihály a jövőben Buda várában telepedhessék le.

Az Udvari Hadi Tanács 1766. május 30-iki leiratából azt látjuk, hogy Kováts Mihály és felesége közt a házastársi viszony megváltozott, mert az após, leánya és unokája érdekében, már Bécshez fordult. Tény azonban, hogy a házasságot törvényesen sohasem bontották fel. Számos iratváltásból aztán kiderül, hogy felesége, Szinnyi Merse Zsigmond leánya, Franciska, fiát pedig Györgynek hívják, aki hamarosan meghalt, mert apja a fiú halotti levelét már 1772. június 26-án bemutatta.

Már több mint 10 éve élt Kováts Mihály Magyarországon, de lipcsei követelésének ügye sehogysen haladt. 1773. szeptember 11-én tehát 3 havi szabadságot kért, hogy személyesen sürgethesse annak lebonyolítását. A budai Főparancsnokság az utazási engedélyt 1773. október 16-án megadta, de csak 1775. december 2-áról van biztos adatunk arra, hogy hősünk végre hazaérkezett. Kováts Mihály tehát több mint két évig volt távol.

Ez alatt kiderült, hogy évi 500 frt. kegydíjával nem tudott mintaszerűen gazdálkodni, sőt valahogy úgy látjuk, hogy a pénzzel egyáltalán aligha tudott bánni. 6—7 tételben kisebb-nagyobb adósságok bukkannak fel előttünk, összesen nem egészen 3800 frt. erejéig; de ez még csak hagyján, mert azt látjuk, hogy mint kezest is perlik. Kováts ugyanis jót állt egy bajtársáért, báró Kinsky Károly kapitányért. 1604 frt. erejéig. Az adósságok ez időben azonban katonáéknál nem voltak ritkák; tanúság erre a budai Főhadparancsnokság idevágó egykorú nyilvántartása (59. rovat), melyben a herceg Esterházyaktól kezdve történelmi nevű családjainknak csaknem

mindenike szerepel. Kováts Mihály is állásának, illetve rangjának és ehhez illő erkölcsi felfogásának megfelelően gondolkozott e kérdés felől és látjuk, mint védekezik a zsarolások ellen, mint egyezkedik hitelezőivel és hogyan egyenliti ki a követeléseket különböző intézkedéseivel, illetve mint ajánlja fel egyes tételek törlesztésére lipcsei követelését, amelyre vonatkozólag indőnkint okmányokat terjeszt elő.

Az 1776. év mozgalmasnak ígérkezik. Mindjárt az elején feljelentették Kovátsot az Udvari Hadi Tanácsnál, mert egyes váci személyiségek, különösen pedig herceg Migazzi Kristóf bécsi bíboros-érsek, egyben váci püspöki helytartó ellen súlyosan sértő kifejezéseket használt. Az esetből kifolyólag Kovátsot a Hofkriegsrath megbüntette és arra kötelezte, hogy herceg Migazzi bíbornoktól írásban kérjen bocsánatot.

„Der gewöhnlichen Ehre unnachtheilige schriftliche Sinceration einzulegen und an besagten Fürsten eine schriftliche Abbitte zu machen hat.”

A budai Főparancsnokság irataiból a Vácott történetek részleteire nézve semmi sem állapítható meg.

Bordeauxba ment

Kováts Mihály 1776. július 5-én úgy nyilatkozott, hogy lipcsei pere 6 héten belül eldől. Ugyanakkor kérelmet terjesztett elő az iránt, hogy ügyének sürgetésére újból Szászországba utazhassék. Fekete Ignác perbetei plébánosnak 1777. április 7-én a budai General Commandohoz intézett leveleiből kivehetően Kováts 1776. augusztus 12-én még borvásárlástól tárgyalt vele.

Annál nagyobb horderejű megállapítást tartalmaz a budai Főhadparancsnokságnak a M. Kir. Hadilevéltárban őrzött iratai közül az a kötet, amely a következő feliratot viseli: „Prot. Exhib. I. D. M. de ao. 1778.” Ennek 26–28. oldalára terjedően a 40. tételeszám alatt, a budai várparancsnokság 1778. január 9-én kelt és a General Commando elé 14-én terjesztett s ennek 1778. január 17-iki 3. ülésében tárgyalt jelentésének kivonata így szól:

„Elmúlt év dec. 13-i rendeletre jelenti, hogy a városparancsnokság előzetes tudta nélkül már 1776. augusztusában onnan eltávozott nemes Kováts nyugalmazott huszárörnagy eddig nem tért vissza és tanúvallomás szerint Bordeaux-ba, a francia tengeri kikötőbe ment, de onnan tovább Amerikába távozott és ugyanott az Egyesült Államokban hadi szolgálatba lépett.”

A szóról-szóra visszaadott jelentés hordereje abban van, hogy ezen keresztül egykorú és hiteles, egymással a legszorosabb kap-

csolatban levő adatscsoportok segélyével megdönthetetlen tényként állapítottuk meg, hogy az a nemes Kováts Mihály magyar huszárnagy, aki előzőleg mint Nagy Frigyes huszárcapitánya küzdött a 7 éves háborúban és még korábban mint magyar huszárszt. Mária Terézia zászlai alatt kornétásként vett részt a sziléziai háborúkban, 1776. augusztus 12-e után a franciaországi Bordeaux kikötőjéből az Amerikai Egyesült Államokba vitorlázott és ott Washington csillagos lobogója alatt hadiszolgálatba lépett.

Nyilvánvaló, hogy ha a budai váraparancsnokság 1778. január 9-én ezt jelenthette, úgy Kováts már jóval korábban az újvilágban volt. Ilyenformán azt kell vizsgálnunk, hogy hol járhatott 1776. augusztus 12. és 1778. január 9. közt, eltelt 17 hónap alatt.

Elegendő ok szól amellett, hogy Kováts Mihály legelőször Lipcsébe ment és felvette az időközben előlt per szerint őt megillető összeget vagy, hogy legalább is elfogadható egyezség alapján annyi pénzhez jutott, amelynek birtokában egyáltalán gondolhatott arra, hogy nekivágjon a világnak. A fennebb említett július 5. és augusztus 12. közt éppen 5 hét telt el, míg Budáról Lipcsébe érkezett, elmúlt a hatodik hét is, azaz követelése esedékessé vált. Alig kétséges tehát, hogy csakugyan Lipcsébe ment, ahová egyébként utazási engedélyt is kért.

Kérdés már most, hová távozott Kováts Mihály Lipcséből?

Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy lengyel összeköttetései voltak. Konkrét adat eddig nem bukkant fel, de máris több érv csoportosítható, amelyek azt látszanak igazolni, hogy abban az irányban kell nyomait keresnünk.

Tudjuk, hogy mielőtt Kováts Mihály osztrák hadifogságba jutott, Lengyelországba igyekezett. Azok az elsőrangú okok, amelyek 1761-ben Lengyelország felé vitték, 1776-ban már nem forogtak fenn, de nagyon valószínű, hogy régi összeköttetései még érintetlenül megvoltak. Különösen sokat gondolok arra, hogy Kováts porosz katonáskodása alatt Szászországban megismerkedett Pulasky Kázmérral, a hatalmas lengyel főúrral, akinek ott, a régebbi szász-lengyel dinasztikus kapcsolatok folytán, birtoka lehetett. Könnyű elképzelni tehát azt, hogy a 7 éves háború idején, a poroszok adáz hadviselése közben (gondoljunk Ossegre!), a lengyel és a magyar orszíve valamely oknál fogva összedobbant, s Kováts Mihály gróf Pulaski Kázmért halára kötelezte. Egyéb okunk is van feltenni azt, hogy itt, Szászországban teremtetten meg a kapcsolatot gróf Pulaski Kázmérral. Tudjuk, hogy Kováts Mihály 1773. október 16-át követően porének sürgetésére 3 hónapra Lipcsébe utazott, de onnan 1775. december 2. előtt érkezett vissza Budára vagyis több, mint két

évig volt távol. Nagyon bajos azt elhinni, hogy valaki két évig állandóan sürgessen egy pert s végül is eredménytelenül távozzék el. Inkább feltételezhetjük azt, hogy Lengyelország első felosztása és a Bari Confederatio bukása (1772) után gróf Pulaski Kázmér fővezér, amikor vagyonától megfosztották és száműzték, Szászországba húzódott. 1773. október 16. után tehát megvolt a lehetősége annak, hogy Kováts Mihály ismét találkozzék vele, akivel időközben szorosabb érzelmi kapcsolatok is keletkeztek, hisz most már mindketten elkeseredéssel gondoltak a poroszokra meg az osztrákokra.

Ilyen megfontolások után érthetővé válik előttünk az, hogy Kováts Mihály 1776. augusztusi lipcsei látogatása után bizonyos idő múltán Bordeaux-ban s végül 1778. január 9-én az Egyesült Államokban bukkan fel, tudván azt, hogy gróf Pulaski Kázmér 1777. június 5-én Deanes Silas amerikai követtel Párizsban kötött katonai szerződés alapján szintén odautazott.

Csakis a fennebb vázolt vagy hasonló előzmények után lehet megérteni azt, hogy gróf Pulaski Kázmér, aki az amerikai hadsereg lovassági brigáderosa lett, miért ajánlja nem kevesebb mint négy ízben olyan különös melegséggel Kováts Mihályt Washington György fővezér figyelmébe ezredesi kinevezésre.

A továbbiakat Pivány Jenő magyar és angol nyelvű munkái alapján a következőképpen vázolhatom.

Az új világba megérkezve

Az új világba megérkezve Kováts Mihály a saját szakállára csatlakozik a szabadságharcosokhoz, ami nagyon emlékeztet arra, hogy mint Mária Terézia egykori kornétása, beállt altisztnak Nagy Frigyes hadseregébe. Hogy hősünk már jóval véglegesítése előtt tagja volt az amerikai hadseregnek, az megállapítható abból is, hogy 1778. február 4-én Washingtonnak bizonyos tiszti jelentést küldött, amely fel van sorolva az Egyesült Államok kormánya részéről Washington levelezéséről kiadott összeállításban.

Gróf Pulaski Kázmér azonban — úgy látszik — még 1777-ben megtette az első lépéseket barátja véglegesítése érdekében, mert a lovasság szervezéséről előterjesztett tervezetében már megemlíti, hogy egy kiképző tiszti kinevezésére lesz szükség, ezredesi ranggal. 1778. január 9-én küldött jelentésében már név szerint ajánlja Kováts Mihályt erre az állásra, írván, hogy végtelen hasznára lesz a lovasságnak ez ideig téli szállásán". 1778. január 14-én Washington eképp válaszolt: „Mint hogy oly sokat hallottam már Mr. Kovatch jelleméről és képességeiről, nincs kifogásom az ellen, hogy néhány hónapra, mint kiképző tiszt alkalmaztassék." 1778. február 4-én gróf Pulaski

újából ajánlja Washingtonnak Kowacz ezredest és hozzáeszi, hogy „támadásban nagyobb hasznát lehetne venni, mint más szolgálatban”.

1778. elején előterjesztett második szervezési szabályzat tervezetével kapcsolatban Pulaski ezt írja Washingtonnak:

„Jelenleg itt van ez országban egy Kovacs nevű tisz. Tudomásom van róla, hogy becsülettel szolgált a porosz hadseregben és biztosítom Excelenciádat, hogy minden tekintetben meg tudna felelni feladatának.”

1778. március 19-én gróf Pulaski Kázmér a következőket írja ismét Washingtonnak: „Helyettesem gyanánt egy tapasztalt tisztelet ajánlanék: Kowacznak hívják, előzőleg... Partheigänger volt, porosz szolgálatban.

Gróf Pulaski Kázmér szívós munkájának, meg is lett az eredménye, mert az illetékes bizottság és Washington György fővezér közös javaslatára a kontinentális kongresszus 1778. április 18-án Kovács Mihályt kinevezte a Pulaski-légió ezredes-parancsnokává s ezzel megnyitott útja a hősi halál felé, amely 13 hónappal utóbb: 1779. május 11-én érte el őt Charlestown előtt.

Kovács Mihály eleinte Eastonban toborzott és csapatai harcserű kiképzését vezette. 1778. június 26-án hosszú jelentést küld Washingtonnak, amely a lényegében véve — egy ott állomásozó csapatost és saját emberei közt támadt esetepatéről szól.

A légió 1778. októberében részt vett az egg-harbori ütközetben, majd az angolokkal szövetséget indiók ellen határszolgálatra küldték s ott is teleltek.

Hősi halált halt

1779. február havában a gróf Pulaski-légiót Dél-Carolinába, Lincoln tábornok déli hadseregéhez rendelték, ahol május elsőjén jutott el Charlestownba, melyet akkor már nagyon fenyegettek Prevost angol hadvezér közeledő csapatai. Ez a megerősített város akkor Moultrie Vilmos tábornok parancsnoksága alatt állott, akinek emlékirataiból tudjuk meg az ott történeteket. Az angoloktól körülzárt város helyzete már olyan reménytelen volt, hogy a polgári hatóságok a város feladására kérték a tábornokot. Szerencsére 8-án gróf Pulaski Kázmér és lovassága, 11-én pedig gyalogsága is megérkezett, ami új lelket öntött a kimerült lakosságba. Sőt, ez utóbbi napon Pulaski 120 emberrel kitört a városból, hogy megtámadja Prevost tábornok csapatait, de a túlnyomó erővel szemben kénytelen volt súlyos veszteséggel visszavonulni. Ebben a meddő kitérésben vesztette életét a légió ezredese: nemes Kovács Mihály. Véré kifolyt Amerika feltöretlen talajába s megtermékenyítette azt, ő, aki itt

hon kiváltságos osztály tagja volt és az összes jogok birtokában élt. saját testével vetette el az új világ földjébe a szabadság magvait, amely az amerikai nemzet áldozataival virágjába szökkent és terebélyes fává fejlődött.

A Charlestown ellen operáló angol haderőkhöz tartozó Skelly őrnagy, amikor soraikban híre ment annak, hogy a megelőző napon tőlük visszavert kitérésnél ki vesztette életét, 1779. május 12-én a következőket írta hadinaplójába:

„Elesett a Pulaski-légióból a tiszt, aki a legkitünőbb volt azok közt, akik felett a lázadók egyáltalán rendelkeztek.

Ennél nagyobb és megtisztelőbb elismerést sem adni, sem kapni nem lehet.

Gróf Pulaski Kázmér rövidesen követte barátját, mert 1779. október 9-én ő is hősi halált halt Savannah ostrománál. A hálás Amerika magyar huszárra emlékeztető gyönyörű lovasszobrot állított neki Washingtonban.

Kováts Mihály hősi haláláról hozzátartozói és az illetékes katonai hatóságok aránylag gyorsan szereztek tudomást, mert a budai várparancsnokság 1779. szeptember 28. keltezésű és a Főhadparancsnoksághoz intézett jelentésében feleségéről már mint özvegyről ír, ugyanígy az október 23-iki és november 6-iki adatok is. Ezek az egykorú okmányok azért várnak nagy jelentőséggel, mert újabban bizonyítékok szolgáltatnak arra, hogy annak a Kováts Mihály Török-huszárezredbeli őrnagynak özvegyéről van szó, kinek férje az Egyesült Államok hadi szolgálatába lépett s ennek szabadságáért 1779. május 11-én Charlestown előtt mint ezredes hősi halált halt, aki az adatok százaai szerint ugyanaz a személy, aki előzőleg porosz huszárkapitány s még korábban magyar kornétás volt. Szó sem lehet tehát arról, hogy valamely szláv törzshöz tartozott volna. Hanem ellenkezőleg, bizonyítva van nemcsak az, hogy az amerikai nemzet függetlenségéért harcba szálló, világhírű katonai naevsónok (Kosciusko, Lafayette, Rochambeau, Steuben, stb.) között kiváló magyarországi magyar katona is volt, hanem az is, hogy az — Kováts Mihály — az eszméért, amiért kardot rántott, az életét is odaadta.

Kováts Mihály emléke — mozgalmas élete és dicső halála ellenére — elhalványult és sem az amerikai, sem pedig a magyar közvélemény előtt nem volt ismeretes egész a legújabb időkig. Az újabb nemzedékek azonban ezután itt is, az óceánon túl is, talán másként fogják tekinteni fajunk e nagyszerű képviselőjére, aki akaraterőtől, tettvágytól, képességeitől és hivatottságtól eltelve, két világországban hordozta meg dicsőséggel a kardját, mindig és mindenütt becsületet és elismerést szerezve katonai és harci erényeivel, nemzetünk egyik

legkitünőbb tulajdonságával. Amerikai útja, önkéntes csatlakozása a szabadság ügyéhez és hősi halála az új világ népeinek felszabadításáért koronája volt Kováts Mihály élete művének és leghatározottabb kifejeződése nemzetünk alapvető jellemző tulajdonságának; a szabadságszeretetnek, amelyért hazánk, ezer éves történelmünk tanúsága szerint, az emberek millióit adta áldozatul.

A magyar nemzet szabadságszeretetének és a szabadságban élő, fejlődő, viruló s nagyra hivatott amerikai nemzet iránt érzett csodálatának egyik legszebb tanújele a Washington Györgynek Budapesten 1906-ban emelt szobor (Bezerédj), a legregibb műalkotás, amely a nagy szabadsághős emléket Európában hirdeti. Ez a szobor épp úgy a magyar génusz titokzatos műhelyében és olyan időben született, amikor még ideálokért lelkesedtek az emberek, miként Kováts Mihály is akkor állt kardjával az amerikai szabadság eszméje mellé, amikor az — ifjú hevületében — Washingtonnal az élen, egy világhatalommal szállt szembe.

Washington György és Kováts Mihály neve tehát együtt és azonos értelemben tündöklék az amerikai és a magyar nemzet szemében s reméljük, hogy mielőbb megtaláljuk a formáját annak, miként lesz hősünk emléke a budapesti Washington-szobron megörökíthető.

(A "Katolikus Magyarok"
"Vasárnapja" hetilap
1975 évi kalendáriumából.)

AY
78

Ugyanaz, mint P.P. első
füzetes kiadványa
1934